

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2012 | ÅRGÅNG 16

Bokförlaget THALES

INTERVJU MED SOFIA NÄSSTRÖM,
DOCENT VID STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN
VID UPPSALA UNIVERSITET

Vilka frågor anser du är de viktigaste inom politisk teori?

JAG TROR ATT det är klassiska frågor: makt, demokrati, rättvisa, frihet, jämlikhet. De här begreppen är tidlösa, men samtidigt måste varje generation formulera deras innebörd på nytt. Den viktigaste frågan för politisk teori är därför vad de här begreppen betyder för oss idag, vad frihet eller demokrati kan vara under dagens politiska omständigheter. Det vi studerar som politikteoretiker är inte ett dött material. Vi studerar samhället, och samhället lever. Det gör att vi måste hålla oss lika levande som vårt studieobjekt. Politisk teori är alltid aktuell – samtidigt är det de klassiska frågorna som det handlar om.

Jag tycker att politisk teori har blivit mer beskrivande under senare år, och det tror jag har att göra med att politikens förutsättningar har förändrats radikalt och att de antaganden som man gjort inom politisk teori inte längre känns realistiska och hållbara. I det här arbetet har vi inte hittat det kritiska anslaget ännu, eftersom vi är så upptagna med att beskriva och förstå vad vi ser framför oss, vare sig det gäller internets genomslagskraft eller förekomsten av globala politiska rörelser. Vi letar fortfarande efter den normativa position varifrån vi kan utvärdera det som sker.

En person som lyckades vara aktuell för sin tid och samtidigt formulera något som var allmängiltigt är Thomas Hobbes. Han artikulerade en rädsla i *Leviathan*, inte som en normativ princip utan som en nödvändig förutsättning för upprätthållandet av en suverän stat. Den här rädslan är något han såg och upplevde i England på 1600-talet – han skriver i sin biografi att hans mamma födde tvillingar, han själv och rädslan. Sedan utformade han ett rigoröst filosofiskt verk kring denna känsla. Hobbes artikulerade något viktigt i sin tid, och det har gjort honom tidlös. Det är spännande när teoretiker gör sådant.

Är det någon speciell fråga du tror att det kommer att bli ett ökat intresse kring i framtiden?

JAG TROR ATT det kommer att vara minst två saker. Jag tror att människan kommer att stå i fokus mer än tidigare. Många som sysslar med demokrati har gått från att fokusera på olika nationella och kollektiva identiteter till att prata om människan och mänskligheten. Människan har ju alltid varit i fokus, och kosmopolitism har ju funnits alltsedan antiken, men vi kommer att titta mycket mer på vem människan är, tror jag, hur vi relaterar till andra och vilka passioner som driver oss, precis som Hobbes en gång gjorde. Istället för att bara fokusera på demokratins institutioner kommer vi titta närmare på människorna som upprätthåller dem.

Sedan tycker jag mig se en sak till, en klassisk fråga. Aristoteles sysslade ju med olika politiska ordningar: aristokrati, tyranni, demokrati. Montesquieu gjorde likadant på 1700-talet. Vad vi ser nu är att många börjar fråga: kan vi ha demokrati på global nivå? Eller blir det något annat, som Dahls polyarki eller ett stakeholder-system? Är det legitima system? Jag tror att vi kommer att få se en debatt – just utifrån det globala perspektivet – om vad som kännetecknar olika typer av ordningar. Hittills har det handlat om att diskutera demokratins vara eller inte vara på global nivå, enligt nationalstatens modell. Men nu börjar fler och fler fråga: vad är det för förutsättningar som gäller här? Hur kan en ordning byggas på dem? Det kommer att vara själva ordningens natur som står i centrum, inte skalans på vilken den tillämpas.

Finns det ett ökat ifrågasättande av demokratin, menar du?

DET KAN VARA så att demokratin ifrågasätts för att man kräver att den ska göra för mycket. Då blir man besviken. Jag kan oroas för de undersökningar som nu visar att ca 30 procent av svenska ungdomar kan tänka sig en stark ledare. Samtidigt tror jag att det ligger i demokratins natur att alltid vara i kris. Den moderna demokratin är ett självkritiskt system vilket gör att vi ständigt kan debattera och ifrågasätta det som sker. Det ligger så att säga i demokratins natur att trycka på larmknappen. Därför har den moderna demokratin också kunnat hantera många kriser, och den har varit bra på att

successivt inkludera nya krav och grupper i politiken. Man behöver inte vara så pessimistisk. Vi kan bli besvikna, men samtidigt kräver vi ju faktiskt någonting när vi är besvikna, t. ex. jämlikhet, som vi har sett i Occupy Wall Street-rörelsen

Hotet mot demokratin tror jag framför allt ligger i marknadsanpassningen. Under parollen »valfrihet» har den gemensamma viljan privatiserats. Individer förväntas idag på egen hand och var och en för sig lösa problem som i grunden är kollektiva och politiskt konstruerade: sjukvården, miljön, fattigdomen. Det blir tungt att bära för medborgarna. Då är det kanske inte så konstigt att vi ser ungdomar som säger, men låt någon annan fatta det här beslutet åt mig. Inte ens politikerna vill ju styra längre, de håller på att avreglera och säger: ni får göra det själva. Där ligger en risk – om privatiseringen går för långt så privatiseras också ansvaret för de kollektiva problemen, och det kan spela en icke-demokratisk ordning i händerna. Vi blir trötta på politik. Men jag är väldigt hoppfull om att demokratin har en förmåga att syna den här negativa spiralen.

Finns det några frågor som har uttömts eller avgjorts?

JAG TROR ATT själva frågan är missvisande. Politisk teori löser inga problem och avgör inga frågor. Det är inte vår uppgift. Om vi börjar tro det, och får andra att tro det, är risken stor att man snart lägger ner varenda filosofinstitution i det här landet. Det är det vi ser idag. Det finns ett enormt nyttotänkande i politiken som gör att man på många håll lägger ner program i humaniora och till och med filosofinstitutioner, som i England. Man frågar: vad är ni till för, vad kan ni lösa för problem?

Vår uppgift, som filosofer och politiska teoretiker, är att artikulera just detta, d.v.s de problem som uppstår i ett alltmer nyttoorienterat klimat, och reflektera kring det. Vad gör det med samhället och människan? Vi ska visa på skillnaden mellan verkliga och skenbara problem, och ställa oss frågan: är detta verkligen den viktiga frågan som bör ställas? Vi bidrar också med det historiska perspektivet – vi ska hålla liv i kunskapen, undervisa och delta i diskussionen som förs kring samtiden och historien. Vi ska dessutom vara ett slags samvete – fast samvete låter kanske för normativt. Men

man betalar faktiskt skattemedel för att det ska finnas några som genom att stå fria från den direkta politiken ska göra oss kollektivt medvetna om vårt eget samhälle, vår historia, valen vi gör och vart vi är på väg. Nyttotänkandet driver in oss i en återvändsgränd. Vi måste hålla på att det inte är vår primära uppgift som filosofer och politikteoretiker att lösa problem, utan att det finns ett värde i ett pågående reflekterande kring samhället. Annars kan vi lägga ner.

Vad bestämmer inriktningen på den akademiska debatten inom politisk teori?

DET ÄR SAMHÄLLET. Vi sitter i den båt som vi studerar. Politiska teoretiker pratar inte om påhittade saker. Kant satt inte på sin kammar i Königsberg och hittade på. Impulsen kommer från samhället – oavsett vad det är så ska vi studera det och förhålla oss till det.

Har den allmänna politiska idédebatten följt den akademiska debatten?

JAG TROR DET, även om den allmänna och den akademiska debatten ibland använder olika språk vilket gör att man kan få för sig motsatsen. Samtidigt finns det ibland en eftersläpning. Jag håller själv på med global politik och kan tycka att den allmänna debatten kring politik fortfarande är fångad i ett nationellt mönster. Man tänker politik på det traditionella sättet: riksdagen och partierna. Samtidigt ser vi ett enormt engagemang om vi tittar utanför institutionerna, på NGO:s eller Occupy Wall Street t. ex. Folk organiserar sig via nätet, på Facebook, på ett helt annat sätt än partipolitiken organiserar sig. Vad jag också tänker på är att idag är idépolitiken nationell. Men den måste vara global, annars tror vi inte på den längre, eftersom vi lever i en kosmopolitisk vardag. Jag kan tycka att forskningen är snabbare än politiken med att plocka upp dessa nya tendenser. Där kan självklart politiken lära sig något av forskningen.

Vilka politiska tänkare har influerat dig mest?

DET ÄR FRAMFÖRALLT tre tänkare. Hobbes är fantastisk. Han kombinerar rationalitet med passion. Han artikulerade en känsla och utarbetade ett filosofiskt ramverk kring det, han ligger bakom

hela den liberala frihetsdebatten – vilket är smått absurt eftersom han gav stöd till den absoluta monarkin. Jag håller inte med Hobbes i hans synsätt på staten, men han har influerat mig mycket. Jag ser exempelvis hur många samhällen idag försöker skapa ett slags rädsplans politik, konstruera ett naturtillstånd genom att ställa individer mot varandra som vore människan människans varg. Mycket av min forskning handlar om att vederlägga Hobbes. Här är Hannah Arendts och Emmanuel Levinas arbeten viktiga. Precis som Hobbes tänkande springer ur en verklig erfarenhet, har Levinas och Arendt filosoferat utifrån de trauman de upplevde under och efter andra världskriget. De såg hur den moderna demokratin faktiskt utmynnade i totalitarism. Hur var det möjligt? De analyserade båda mekanismerna bakom den här utvecklingen, och försökte bjuda motstånd genom att formulera en alternativ syn på människans relation till den andre, och frihetens och politikens natur. Alla tre är lika angelägna – de filosoferar på liv och död. De formulerar viktiga insikter kring klassiska frågor utifrån sin egen samtid, och deras reflektioner kring politiken är – tyvärr får man väl säga – mer aktuella idag än någonsin.

Finns det någon skillnad mellan politisk teori och politisk filosofi?

JAG TÄNKER ATT politisk teori är mer historiskt och empiriskt informerad än politisk filosofi. Jag ser Arendt och Hobbes som politiska teoretiker. Samhället som vi studerar är, som jag sa tidigare, ett levande material. Samtidigt är det mycket som händer i samhället och för att politisk teori ska bli bra måste den skilja ut det viktiga från det oviktiga. Det är lite som att leta efter vatten – man måste veta var man ska borra någonstans. Politisk teori är väldigt bra på det här. Det finns en slags idéhistorisk känsla för vad som är angeläget. När man har artikulerat problematiken så är politisk filosofi å sin sida väldigt bra på att reda ut intuitionerna, argumenten, logiken och rationaliteten runt omkring. Jag ser t.ex. Rawls som en typisk politisk filosof.

Det här är min bild: de har lite olika roller, olika styrkor, men båda behövs och många forskare är både politiska teoretiker och politiska filosofer. Mycket av det som tagits för givet inom politisk

teori och filosofi – exempelvis föreställningen att rättvisa och demokrati sker inom ramen för »ett slutet samhälle» – måste plötsligt synas och granskas på nytt. Då är det viktigt att dels förstå vad som är politiskt angeläget i den här frågan, dels att bringa reda i diskussionen och reda ut begreppen.

Hur ser du på att publikationer i internationella tidskrifter väger allt tyngre, t.ex. vid tjänstetillsättningar, tilldelning av forskningsmedel, etc.?

DET HÄR ÄR två frågor. Den ena gäller den internationella fokuseringen. Jag tycker att det är bra med kravet på internationella publikationer. Dels är granskningen blind i de flesta internationella tidskrifter, så de som granskar vet inte vem författaren är. Det är ett väldigt rättvist system, och samtidigt är chansen stor att kvalitén på forskningen ökar. För kvinnor, och om man är ny i fältet, är det väldigt bra. Man blir bedömd för sin forskning, inte utifrån vem man är. Jag råder mina doktorander att publicera sig internationellt. Dels blir det också en intressantare diskussion kring politik om den förs över nationella gränser. Det förändrar ju indirekt själva innehållet i det vi skriver om, förflyttar gränsen för vad vi ser som vårt studieobjekt, det vill säga vad »samhället» är och kan vara.

Den andra frågan är publiceringshetsen, och den är både nationell och internationell. Det är den kvantifierande, naturvetenskapliga metoden, att det är antalet artiklar i refereegranskade tidskrifter som räknas vid tjänstetillsättning. När den tillämpas på humaniora och samhällsvetenskap kan jag känna mig lite misstänksam. Vi kan inte utvärderas på samma sätt som naturvetenskaperna. För vår typ av verksamhet krävs reflektion och tid.

Problemet med publiceringshetsen är just att det inte finns tid. Man ska publicera mycket, och det ska gå fort. Filosofin blir då gärna lite trivial. Det blir viktigare att snabbt få ut artiklar, att tänka kring en liten, liten bit av kakan än att reflektera mer djuplodande kring ett problem. Som jag ser det är det raka motsatsen till vår uppgift, och risken är att efter ett tag så kommer makthavarna och medborgarna att undra vad vi håller på med. På vilket sätt är det vi skriver och säger mer relevant än det som skrivs och publiceras i tidningar och bloggar? Det är farligt för humaniora och samhälls-

vetenskap att spela den här utvecklingen i händerna. Vi ska värna frihet och tid för att kunna bistå med den här mer långsiktiga reflektionen på samhället som jag pratade om förut.

Idag har vi en generell utvärderingshets i samhället: vi ska ständigt bedömas, och människor uppmuntras att konkurrera och slå ut varandra i jakten på tjänster. Det värsta är att akademiker är bäst i klassen på det. Vi är så individualistiska i vårt arbete, och vi konkurrerar med våra meriter. Men vi måste förhålla oss kritiskt till det och, i Arendts termer, »tänka vad vi gör», d.v.s. tänka och reflektera kring våra egna vardagliga handlingsmönster. Vi ska inte sträva efter att vara bäst i klassen och gå maktens ärenden.

→

Katharina Berndt Rasmussen